

Розвиток критичного мислення на уроці-конференції

Наталія Скоморовська,

викладач Івано-Франківського ОІППО

У статті йдеться про розвиток критичного мислення школярів на уроках-конференціях. Такі уроки дають можливість обговорити певні актуальні питання, поділитися інформацією та узагальнити результати самостійної пізнавальної діяльності школярів. Підготовка та робота на уроках-конференціях стимулюють учнів до подальшого поглиблення знань, сприяють розвитку самостійного, логічного, критичного мислення. Це дає можливість школярам і в подальшому житті критично аналізувати будь-яку інформацію, формувати власну думку та відстоювати її.

Ключові слова: критичне мислення, уроки-конференції, самостійна робота, Т. Шевченко, поезія, жіночі образи.

Однією із ключових компетентностей, яких учні набувають у школі, є вміння критично мислити. У сучасному світі людину супроводжує великий потік інформації із телебачення, преси, мережі Інтернет тощо. Щоб підготувати дитину до сприйняття цієї інформації, необхідно ще у шкільний період сформувати у неї навички критичного мислення.

Критичне мислення — це мислення самостійне, інформативне. Воно починається з постановки запитання, прагне до переконливої аргументації, має соціальний характер. Інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення (Д. Клузгер) [2.15].

Сучасна психологія трактує критичне мислення як таке, що сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, знаходити нові ідеї, аналізувати події і критично їх оцінювати. Критичний спосіб мислення допомагає школярам об'єктивно сприймати навколишню дійсність. Учні вчать ставити і вирішувати складні питання, мати власну думку, вміти її формулювати, аргументувати, обговорювати з іншими людьми, поглиблювати, можливо, й змінювати, самовдосконалюватись, думати над кожним кроком.

Для того, щоб сформувати в учнів навички критичного мислення, необхідно:

— у процесі навчання ставити завдання, вирішення яких потребує мислення високого рівня (аналізу, синтезу, оцінки);

— організовувати навчальний процес як дослідження певної теми, яке виконується шляхом інтерактивної взаємодії учнів. Школярі повинні оволодіти навичками роботи в парах, у малих та великих групах, виконувати проекти, брати активну участь у дебатах та інші видах дискусії;

— результатом навчання має стати не засвоєння фактів або чужих думок, а вироблення власних суджень через застосування до інформації певних прийомів мислення. Це дає змогу учням зрозуміти тонку взаємодію встановлених критеріїв і їх модифікації, якщо того вимагає контекст;

— викладання у цьому процесі є стратегією постійного оцінювання результатів з використанням зворотного зв'язку "учні-вчитель" на основі дослідницької активності вчителя в класі (О. Пометун) [4.74].

Словесник на уроці української літератури може обирати різні види завдань та форми організації роботи. Цікавими у цьому плані є шкільні конференції.

Урок-конференція — це діалог з обміном інформацією. Уроки-конференції проводять тоді, коли є необхідність обговорити певні актуальні питання та узагальнити результати самостійної пізнавальної

діяльності школярів. У процесі підготовки до конференції учні самостійно працюють над завданнями за рекомендованою літературою, готують запитання, на які хочуть отримати відповіді. Усе це стимулює учнів до подальшого поглиблення знань, сприяє розвитку самостійного, логічного, критичного мислення.

Розрізняють *оглядові*, *підсумкові* та *тематичні конференції*. *Оглядова конференція* проводиться з однієї чи кількох пов'язаних між собою актуальних проблем. Як правило, така конференція планується учителем на початку вивчення того чи іншого предмета чи теми. *Підсумкова конференція* проводиться як заключний етап вивчення певного розділу навчальної програми. *Тематична конференція* передбачає обговорення окремої актуальної теми.

Підготовка до конференції проводиться у два етапи. На першому учитель визначає тему, мету та завдання, складає план конференції та розподіляє обов'язки між учнями, добирає необхідну літературу. На другому етапі визначає доповідачів та виступаючих, школярі опрацьовують необхідний матеріал. На початку проведення конференції учитель оголошує тему та порядок виступів. Залежно від визначених завдань тема уроку може включати окремі підтеми. Доповідачі та співдоповідачі виступають із підготовленою інформацією, після чого учні ставлять свої запитання до виступаючих. Школярі можуть працювати як індивідуально, так і в групах. Кожна група отримує своє завдання, визначає виступаючих і готує запитання для інших груп.

Є цілий ряд актуальних тем, які можна винести на обговорення. Так, вивчаючи творчість Т. Шевченка, доцільно звернути увагу на жіночі образи у творах Кобзаря.

Тема: Жіночі образи у творах Т. Г. Шевченка.

Мета: ознайомити учнів із окремими творами Т. Шевченка, сформувати вміння працювати з художнім текстом, розвивати навички пошукової роботи, формувати навички критичного мислення, виховувати почуття патріотизму та гуманізму.

Форми роботи: індивідуальні та групові.

Тип уроку: урок-конференція.

Вступне слово вчителя. Український письменник і художник Т.Г. Шевченко за глибиною думки і силою її висловлювання стоїть у першому ряду геніїв світу. Твори українського Кобзаря хвилюють серця вже не одного покоління читачів. У чому ж сила слова поета? Сьогодні на уроці, аналізуючи його поезію, ми спробуємо дати відповідь на це питання. Зосередимо увагу на тих творах, у яких письменник звертається до теми жіночої долі.

Завдання для 1 групи: підготувати повідомлення на тему "Фольклорна основа творів Т. Г. Шевченка".

Матеріал для роботи.

Український народ має багату й оригінальну творчу спадщину. Це скарбниця з казками і оповіданнями, піснями та баладами, прислів'ями, приказками та легендами. Наповнені життєвою мудрістю, людськими мріями та надіями, сподіваннями та розчаруваннями, вони супроводжують вже не одне покоління українців. Щоб казка чи оповідання, пісня чи дума жили довго, вони мали протягти невидиму нитку до душі людини, торкнутися чогось потаємного, бажаного, важливого.

До фольклорних творів часто звертаються митці у всьому світі. На національному ґрунті сформувалася творчість Т.Г. Шевченка. Народні пісні супроводжували поета практично із перших днів життя. Ще малим хлопчиком він "знав їх без ліку і переймав з одного разу: аби де почув нову пісню, одразу візьме її на голос і всю її знає" (Г. Бондаренко). "Я не знаю чоловіка, котрий би любив наші пісні більш, ніж Тарас. Оце було як тільки ввечері вернуся я з роботи додому, зараз Тарас веде мене у садочок і давай співати!.. Його пісня наче говорить!.." (В. Шевченко). Любов до народної пісні Т. Шевченка проніс через усе життя. Можливо, тому його поезія притаманні така ж мелодійність, легкість та простота.

Сюжети з народних пісень та балад покладені в основу багатьох творів Кобзаря. Наприклад, поштовхом до написання твору "Тополя" стала народна балада "Ой чие то жито, чиї ж то покоси", "Русалка" написана на мотив пісні "Ой у полі могила", балада "Лілея" постанала з численних народних легенд і пісень про перетворення дівчини на лілею. Як і народним думам, баладам Т. Шевченка притаманні емоційна загостреність, драматизм, глибокий психологізм характерів. Поет часто використовував поширені в народних піснях міфічні образи та ідеї фантастичних перетворень. Схожість поезій Кобзаря із фольклорними творами простежується в тематиці: доля сироти, біль зраженої дівчини, втрата близької людини тощо.

Щодо мови творів, то у віршах, зокрема ранніх, зустрічаємо характерні для українських пісень порівняння, риторичні запитання, епітети: синє море, буйний вітер, широкеє поле тощо. Вже згодом поет почне творити власні: *замерзлі душі, небо невмите і заспані хвилі, доля чорнобрива*. Ці епітети та інші види тропів поступово ввійдуть у активний вжиток, збагативши нашу мову.

Фольклорна спадщина рідного народу стала для поета тим чистим багатим джерелом, яке допомогло створити шедеври світового рівня. На основі народних пісень та балад Т. Шевченка пише свої оригінальні твори, наповнивши їх глибоким філософським змістом.

М. Коцюбинська так писала про вплив народної творчості на поезію Кобзаря: "Шевченкові художні взаємини з народною піснею ... весь час будуються на переплетінні, на взаємодії двох тенденцій. З одного боку — максимальне наближення до стихії, духу народної пісні, з другого — постійне прагнення до її перетворення, переосмислення, підкорення своїм індивідуальним художнім завданням. Мовби працює потужний генератор для переробки поетичної енергії фольклору... органічне злиття з духом народної пісні дає право поводитися з нею як господар, почуватися в її стихії як вдома".

Завдання для 2 групи: проаналізувати жіночі образи у творах Т. Шевченка.

Матеріал для роботи.

У великій галереї неповторних образів, які створив геній Т. Шевченка, чільне місце посідають жіночі. У творах "Ми вкупочці колись росли", "У нашім раї на землі", "Коло гаю в чистім полі", "Вітре буйний, вітре буйний!", "Дівочії ночі", "Не вернувся із походу", "І станом гнучким, і красою...", "Мар'яна-черниця", "Причинна", "Тополя", "Княжна", "Відьма", "Титарівна", "Марина" письменник майстерно вимальовує образи то юних закоханих дівчат, то люблячих матерів, які, як найбільший скарб, несуть світові своїх дітей.

Т. Шевченко один із небагатьох майстрів слова, який зумів пізнати й передати душу жінки. В окремих віршах він навіть звертається до читача від імені своїх головних героїнь: "Нащо мені чорні брови...", "Вітре буйний, вітре буйний!", "Не вернувся із походу".

Є у Шевченка низка типових жіночих образів. Перший із них — це *дівчина-сирота*. Поет рано втратив матір і сам відчув біль людини, яка не має до кого прихилитися:

*Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
козацькїї очі?... Прости сироту! [6.6].*

Улюблений образ Кобзаря — це образ *матері*.

*У нашім раї на землі
нічого кращого немає,
як тая мати молодая
з своїм дитяточком малим [6. 483].*

Т. Шевченко часто у своїх творах порівнює жінку із Богородицею з немовлям на руках ("Неофіти", "Марія"). Та, возвеличуючи матір, він не може не переживати за її долю. А доброї долі для матері та її дітей без доброї долі для його країни бути не може. Поет, що сам завжди був вільний духом, не міг спокійно дивитися, як його народ мучиться у неволі. Власне, тому причини нещастя своїх героїнь поет бачить насамперед у соціальній та національній площині.

Ще один образ, який мандрує із одного твору в інший, — це *образ жінки-покритки*: "Відьма", "Русалка", "Лілея", "Катерина", "Наймичка". Покритка — дівчина, змушена через своє моральне падіння покрити голову хусткою, обрізавши коси.

Першим коханням Т. Шевченка була сільська дівчина Оксана Коваленко. Власне, вона і сформувала той тип жінки, яку поет шукатиме усе життя. Він часто буде загадувати Оксану у своїх віршах:

*А я так мало, небагато
благав у Бога. Тільки хату,
одну хатиночку в гаю,
та дві тополі коло неї,
та безталанну мою,
мою Оксаночку... [6.48].*

Доля Оксани і справді була нещасливою: вона довго блукала чужими дорогами за офіцером, а потім повернулася із позашлюбною дитиною. На жаль, така ситуація була типовою. Як свідчить статистика, сотні юних сучасниць письменника народжували позашлюбних дітей, за 1837 р. тільки у Київській губернії було зафіксовано 37 самогубств згнаних дівчат. Такі історії стали основою для багатьох творів поета: "Капитанша", "Наймичка", "Сліпа", "Катерина" тощо.

У поемі "Катерина" Т. Шевченко розповідає історію юної красуні, яка вірно і щиро покохала московського офіцера. Чиста душа навіть думки не допускала, що святе почуття хтось може зрадити: *він же присягався*.

Ні осуд людей, ні сповнені болю слова батьків, ні важкі поневір'яння на чужині не здатні зламати віру Катерини у її любов. Кульмінація твору — зустріч з Іваном. Ні Катя, ні син виявились офіцеру не потрібними. Жінка, у якої забрали те єдине, що залишалося, — віру, впадає у відчай і губить власне життя. Автор свідомо ставить свою героїню у стан крайньої емоційної напруги, щоб відтворити весь драматизм ситуації.

Свою поему Т. Шевченко починає із застереження до всіх дівчат: не кохайте нерівню, бо таке почуття не принесе щастя. Поет, який у своїх віршах на найвищий п'єдестал вивів кохання, не вірить у щире почуття російських офіцерів: *москаль любить, жартуючи, жартуючи кине...* Письменник засуджує не стільки дівчат, які через недосвідченість чи наївність оступаються в житті, скільки людей, що стають причиною біди, і суспільство, яке не може перешкодити сваволі моральних дегенератів та створити гідні умови життя для матері, місією якої є продовження роду. Торкається автор і проблеми людської байдужості, інколи жорстокості. Жінку із дитиною не пускають в хату, женуть, осуджують. Письменник, що завжди віддавав належну увагу християнським цінностям, дивується, куди ж поділися у людей гуманність, милосердя, доброта. Розкриваючи трагедію Катерини, він описує і біль її батьків, які вимушені у своїх вчинках керуватися правилами народної моралі і вигнати із хати єдину доньку, прирікши себе на важку самотню старість.

Інше продовження традиційного сюжету про жінку-покритку бачимо у поемі "Наймичка". У творі відсутня розповідь про кохання Ганни, про те, як вона жила до народження сина, письменника цікавить більше душевний стан жінки, яка заради щастя сина зрікається свого законного материнського права. Основний конфлікт твору відбувається в душі героїні: постійна боротьба між бажанням відкритися синові та необхідністю приховувати правду.

У поемі "Наймичка" автор вказує читачам на ключ до щасливого життя: добре жити у тій сім'ї, де цінують християнські цінності, де панують доброта, любов, повага та турбота. Отже, поет говорить про той ідеал сім'ї, "тихого раю", про який так мріяв сам.

Окрім нещасливого кохання, головних героїнь Ганну та Катерину об'єднує ще одна, дуже важлива деталь. Вони обидві народжують синів. Для української сім'ї син — це продовжувач роду. І як складеться доля хлопчика, такою буде і доля родини. Син Катерини залишається водити сліпих кобзарів, далі про його життя ми можемо тільки догадуватися, а син Ганни виростає у шанованій родині в атмосфері турботи і любові.

Об'єднує цих жінок ще й те, що жодна із героїнь, раз оступившись, не стає на дорогу гріха. Щирі, юні, довірливі душі швидше викликають у читача не осуд, а співчуття (автор про своє ставлення до Катерини говорить у творі: *Катерино, серце моє, лишенько з тобою!*). Таких жінок, як героїні творів Т. Шевченка, хочеться захищати, оберігати, піклуватися про них. Вони сильні своєю слабкістю, своєю чарівною жіночністю.

Запитання до класу:

— Які жіночі образи із поезій Т. Шевченка вам сподобалися? Чим саме?

— У чому вбачає поет жіноче щастя?

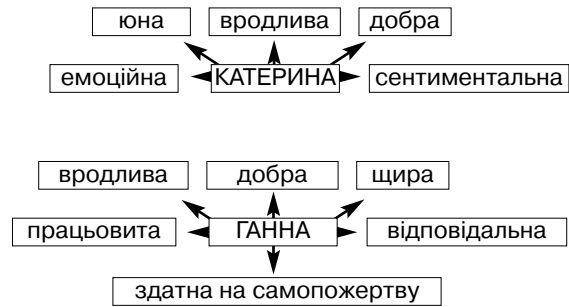
— Розкажіть про ставлення автора до Катерини. Кого він звинувачує у трагедії жінки? Чи погоджуєтеся ви з такою думкою?

— В останню хвилину Катерина проклинає свого кривдника. Як складеться, на вашу думку, життя офіцера? Чи може щасливо прожити людина, яка загубила життя іншої?

— Чи сподобалася вам поема "Наймичка"? Чим? Які епізоди твору особливо запам'яталися?

— Історії Катерини та Ганни були типовими для того часу. Чи актуальні такі історії в наш час?

Завдання для класу: складіть грона до образів Ганни та Катерини.

Підсумкове завдання: за допомогою стратегії "Кола Вена" порівняйте образи Ганни та Катерини.

Для роботи зі стратегією "Кола Вена" учні малюють два чи більше кіл, які мають спільні точки перетину. Учитель виділяє напрямки (підтеми, проблеми, образи), до вирішення яких необхідно звернутися у розкритті теми. Інформація, що стосується кожного образу, заноситься в окреме коло. У спільну частину записується інформація, що стосується всіх виділених складових.

Приклад:

Завдання для 3 групи: виписати цитати із публікацій з відгуками про поеми "Наймичка" та "Катерина".

І. Франко: "Наймичка — натура безмірно глибока, чуття у неї не тільки живе, але сильне та високе, любов до дитини така могутня, що перемагає все інше, заслуноє перед нею весь світ, заставляє забути про саму себе, віддати все своє життя не для хвилинової покути, але для довгої жертви на користь своєї дитини". "Поєма належить до найбільших триумфів правдивої штуки і мусить уважатися за найкращий доказ великої геніальності Шевченка". "Не знаю в літературі всесвітньої поета, котрий би так витривало, так гаряче і цілою свідомістю промовляв в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисто людське життя..."

"Шевченкову поему "Марія" треба зачислити до найкращих, найглибше задуманих та гармонійно викінчених поем Т. Шевченка".

Є. Сверстюк: "Якщо "Катерина" — поема-притча про зневажену й зруйновану любов, що не вміла шануватися, "Наймичка" — поема-притча про любов згармонізовану, здатну світити за всяких обставин, то "Марія" — поема-міф про святую любов, яка в душі людській возродилася і досі світить "в душі скорбячій і убогій".

Б. Лепкий: "Наймичка" — це наче старша сестра "Катерини", яка гріх свій покутує не під льодом, а в тихій, святій самопожертві. Апофеоз материнської

любіві, один з найгарніших малюнків української жінки, твір, написаний в евангельському настрої, без злості, злоби, без усякого людського гріха”.

М. Рильський: "Такого полум'яного культу материнства, такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти, мабуть, ні в кого з поетів світу. Нещасний в особистому житті, Т. Шевченко найвищу і найчистішу красу світу бачив у жінці, в матері”.

П. Куліш: "Наївне й зворушливе взято автором в основну поеми ("Наймичка), і щодо цього я не знаю нічого досконалішого ні в одній європейській літературі”.

Слово вчителя. Т. Шевченко — письменник, що жив Україною. Геній поета допоміг написати твори, які на весь світ прославили нашу країну і народ. Після прочитання українцями "Кобзаря" відбулося переосмислення багатьох речей як на особистому, так і на національному рівні. Його слово й сьогодні несе певну енергетику, має потужну духовну силу.

Використовуючи для своїх творів усе краще, що надбав і зберіг наш народ, Т. Шевченко створив свої, оригінальні, твори, наповнені глибокою філософією. Мову свого народу поет збагатив, вдосконалив. Безсмертя Шевченка в тому, що він викував для народу мову, здатну до глибоких, історично правдивих, найтонших узагальнень за допомогою найпростіших засобів і нескладних, здавалося б, висловів" (М. Шагінян) [5. 89].

В статье идет речь о развитии критического мышления школьников на уроках-конференциях. Такие уроки дают возможность обсудить определенные актуальные вопросы, поделиться информацией и обобщить результаты самостоятельной познавательной деятельности школьников. Подготовка и работа на уроках-конференциях стимулируют учащихся к дальнейшему углублению знаний, способствующих развитию самостоятельного, логического, критического мышления. Это дает возможность школьникам и в дальнейшей жизни анализировать любую информацию, формировать собственное мнение и отстаивать его.

Ключевые слова: критическое мышление, уроки-конференции, самостоятельная работа, Т. Шевченко, поэзия, женские образы.

The article referred to the development of critical thinking of students at conference classes. These lessons provide an opportunity to discuss some current issues. Share information and summarize the results of independent learning of students. Training and work at the conference classes encourage students to further developing the knowledge, promote the development of independent, logical, critical thinking. This enables students to analyze information critically in later life to form an opinion and defend it.

Keywords: critical thinking, conference classes, T. Shevchenko.

Тематика поезій Кобзаря різноманітна, та важливе місце у його доробку займають твори, що містять тему жіночої долі. Жіночі образи у Т. Шевченка особливі. Його героїні — вродливі, добрі, милі, щирі, довірливі та безкорисливі. Мабуть, у цьому і є таємниця привабливості жінки. Таких жінок хочеться захищати, дбати про їх майбутнє, зробити все, щоб доля їхня була щасливою. А це можливо тільки у вільній, високоморальній країні, де будуть цінувати жінку як берегиню домашнього вогнища, як матір, яка дарує нове життя.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / (уклад. і головний ред Бусел В. Т). — К. ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. — 1440 с.
2. Кроуфорд Алан, Саул Венді, Метьюз Самюель, Макінстер Джеймс. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд Алан, Саул Венді, Метьюз Самюель, Макінстер Джеймс. — К.: ТОВ "Видавництво Пляєди, 2006. — 211 с.
3. Мартинець А. Сучасний урок зарубіжної літератури / А. Мартинець. — Х.: Видавничка група "Основа", 2005. — С. 170.
4. Пометун О. І., Пилипчатіна Л. М, Суценок І. М., Баранова І. О. Основи критичного мислення: [Навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи] / Пометун О. І., Пилипчатіна Л. М, Суценок І. М., Баранова І. О. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 216 с.
5. Шагінян М. Тарас Шевченко — К.: Дніпро, 1970. — 252с.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар., Дніпро, 1994. — 686 с.